

Dr Branislava KNEŽIĆ,
viši naučni saradnik
Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja

Originalni naučni rad
UDK: 343.81/.82
Primljeno: 15. septembra 2011. god.

OSUĐENICI I OSOBLJE U ZATVORIMA: ZAROBLJENI ZAKONOM I MOGUĆNOSTIMA¹

Prenaseljenost zatvora i izmenjena struktura osuđenika, koja karakteriše zatvore u Srbiji, ne ugrožava samo prava osuđenih nego utiče i na rad i sigurnost zaposlenih u penalnim ustanovama. Iako je služba za obezbeđenje najbrojnija, povećanje broja lica na izdržavanju zatvorske kazne i nasilna krivična dela, koja vrše, sve češće, uz korišćenje psihoaktivnih supstanci, usložnjava održavanje bezbednosti i dovodi do pojačanog stresa osoblja.

„Prekobrajnost“ osuđenika, materijalne mogućnosti i arhitektonsko-tehnički uslovi utiče na klasifikaciju osuđenih. Međutim, nedovoljan broj stručnih kadrova u službama za tretman i obuku i zapošljavanje dodatno onemogućuju primenu ZIKS-a.

U tekstu ukazujemo na probleme „uskraćivanja“ prava osuđenika i zaposlenih. Naime, i jedni i drugi su zarobljeni uslovima u kojima se društvo nalazi, a koji se na vidljiv način odražava i na zatvorski tretman.

Ključne reči: službe za tretman, obezbeđenje, obuku i upošljavanje, osuđenici i osoblje.

---

¹ Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu br. 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke RS.

1. (Ne)prilike u zatvorima

Živimo u složenim društveno-političkim, socio-ekonomskim, obrazovno-kulturnim promenama s brojnim, nažalost negativnim, posledicama (nezaposlenost, nesigurnost radnog mesta, osiromašenje na jednoj i brzo bogaćenje na drugoj strani, opadanje životnog standarda, kriza društvenih službi, korupcija, porast kriminala, prenaseljenost ustanova za izvršenje krivičnih sankcija itd.)

Na izdržavanje zatvorske kazne osuđenici dolaze iz različitih sredina, različite starosti i porodične situacije, različite kulture, s različitim znanjima i iskustvima i kriminalnim dosijeima što sve utiče na ponašanje u zatvoru. Ove činjenice ne mogu biti izostavljene kada su na dnevnom redu izučavanja bilo kog problema izdržavanja kazne (prostornih i materijalnih uslova, klasifikacije, tretmana...).

Bojimo se da, kad, ne bez razloga istražujemo i pratimo uslove izdržavanja zatvorske kazne zaboravljamo na zaposlene, pogotovo u službama, koje dobar deo života provode iza zatvorskih zidova pokušavajući da, bar, nekima vrata moralna uporišta i izmene „kriminalni sistem vrednosti i normi u skladu sa društveno prihvatljivim ponašanjem“.

Za ostvarivanje svrhe zatvorske kazne: „Svrha izvršenja kazne zatvora je da osuđeni tokom izvršenja kazne, primenom odgovarajućih programa postupanja, usvoji društveno prihvatljive vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života posle izvršenja kazne kako ubuduće ne bi činio krivično delo“ (čl. 31. Izmene ZIKS RS) neophodno je sagledati prilike u zatvorima. Prilike, ili bolje reći neprilike, su uslovljene stanjem i mogućnostima u društvo s jedne strane, a s druge: prenaseljenošću, visokim procentom povratnika, vrstom krivičnih dela i bolesti zavisnosti osuđenika, nedostatkom i nedovoljno osposobljenim kadrom, zastareloću tehnologije i s tim povezano neprimereno obučavanje i osposobljavanje osuđenika. Prenatrpani zatvori nisu samo realnost naših zatvora i nije to jedino problem poštovanja ljudskih prava zatvorenika, nego i problem mogućnosti održavanja i obezbeđivanja discipline i rada zaposlenih u samim penalnim ustanovama.

Nisu od juče poznate sve loše strane zatvora „ipak, ne vidi se čime bi on mogao biti zamenjen. On je mrsko, ali neizbežno rešenje“ (Fuko,1997, 224). Sigurno je da se osuđenik zatvorskom kaznom kažnjava i da represivne mere i loši uslovi u zatvoru ne doprinose smanjenju kriminaliteta. Nije znano koliko loši uslovi u prenatrpanim srpskim zatvorima (gde ima oko 11.000 zatvorenika, a kapaciteti ustanova su oko 6. 500) otežavaju rad zaposlenih, posebno u ustanovama u kojima su smeštene osobe osuđene za najteža krivična dela. Pitanja su:

- da li u takvim uslovima služba za obezbeđenje može osigurati zaposlenima u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija normalan rad?
- da li zaposleni u službama za tretman, obuku i upošljavanje, s obzirom na brojnost osuđenika i nedovoljnost stručnih kadrova, mogu valjano obavljati svoj posao?

- da li malobrojni vaspitači mogu raditi na „popravljanju“ osuđenika što bi trebalo da im je prevashodni zadatak. Da li imaju vremena, osposobljenost i motivisanost, da „opsluže“ uveliko uvećan broj osuđenika?
- da li su zdravstveni radnici u stanju da se „izbore“ sa visokim procentom zavisnika od psihoaktivnih supstanci?
- da li u prenatrpanim zatvorima (sobama za spavanje, prostorijama za dnevni boravak i slobodno vreme...) osuđeni mogu ostvariti svoja Zakonom predviđena prava?
- da li je, ovom prilikom, zajedničko osoblju i zatvorenicima da su zarobljeni ZIKS-om i mogućnostima u kojima se isti primenjuje?

Zakonskim rešenjima gotovo da se nema šta dodati. Zbog potreba usklađivanja sa evropskim pravnim standardima i preporukama Saveta Evrope unete su promene i donet je zakon o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija („Sl.glasnik RS“ br. 72/09). Međutim, neophodan je suštinski, a ne deklarativni stav društva prema tretmanu u zatvorima. Prostorni, kadrovski i materijalni uslovi u zatvorima su nezadovoljavajući: nedostatak materijalnih sredstava za modernizaciju i pokretanje proizvodnje, nedostaju pojedini profili stručnjaka za obuku, ugašeno je obrazovanje koje je postojalo do pre dvadesetak godina, jak je uticaj neformalnih grupa u zatvoru, nedovoljna je motivisanost osuđenika, ali i osoblja za adekvatniju obuku, obrazovanje i organizovanje raznovrsnih tečajeva, predavanja, razgovora, tribina i sl. Prisutno je i potcenjivanje uticaja određenih oblika i vrsta tretmana i stav da samo represija može „slomiti“ počiniocima krivičnih dela. „Vaspitači su postavljeni po sistemu „čekića i nakovnja“, između osuđenih i uprave, i služe zatvorskoj upravi da formalizuju, potpisuju odluke koje su zatvorski rukovodioci već unapred doneli“ reči su jednog od vaspitača u zatvoru (Krstić, 2002, 226). Potvrđuje li navedeno da je uloga vaspitača, a time i službe za tretman u praksi marginalizovana?

Obrazovanje, obuka, kvalifikacija, prekvalifikacija i rad imaju, bar zakonsku, bitnu ulogu u tretmanu izvršenja krivičnih sankcija.

Zakonske odredbe pružaju dovoljan okvir za osposobljavanje osuđenih u cilju uspešne integracije u društvo i život na slobodi. Sve te aktivnosti mogu biti i u funkciji lakšeg preživljavanja raznih deprivacija koje postoje u zatvoru. Međutim, u praksi ne postoji uspostavljen jedinstven vaspitni uticaj, šta više između straže i vaspitača uvek postoji dualizam što osećaju osuđenici, posebno neformalni osuđenički sistem i koji u tom rivalitetu vidi šansu da se nametne upravi zatvora kao garant mira. (Krstić, isto, 239)

Ako se dodaju poznati rezultati istraživanja, koji pokazuju da u kazneno-popravnim zavodima postoji jak neformalni osuđenički sistem, koji je negativistički orijentisan prema formalnom sistemu, onda se nepritike u zatvoru umnožavaju. Kroz neformalni sistem osuđenici prihvataju norme ponašanja, vrednosti i stavove

koji su direktno suprotni konvencionalnim vrednostima, zatvorskoj organizaciji i očekivanjima nekriminalnog dela društva i nastoje da ublaže deprivacije koje stvara boravak u zatvoru. (Špadijer-Džinić, J., 1973, Radovanović. D., 1992). „Udruženja“ prestupnika koja su hijerarhijski ustrojena, između ostalog, pružaju dobru osnovu i podlogu za buduća saučesništva. Ako se ima u vidu da je, od ukupnog broja zatvorenika u Srbiji, oko 60% na izdržavanju kazne do jedne godine „iz koje kategorije se regrutuje najveći broj onih koji kasnije ponovo čine krivična dela“² onda je očigledna neefikasnost kratkih zatvorskih kazni. Uspešniji su, pretpostavljamo, bili oni koji su ih na brzinu ohrabрили i podučili novim „veštinama“.

Ali u okviru tog sistema se događaju i psihički (pretnje, ucene, iznude...) i fizički (tuče, fizičke povrede...) oblici zlostavljanja i nasilja.

Prema podacima³ načelnika Odeljenja za tretman i alternativne sankcije u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u srpskim zatvorima 2010. godine bilo je oko 11200 osuđenika, a realni kapaciteti za smeštaj su od 6500 do 7000 osoba, broj osuđenika je od 2005. godine povećan za 60%. Po standardima EU, što podrazumeva 4 kvadrata i 8 kubnih metara po zatvoreniku, bilo bi mesta samo za 5000 zatvorenika. Povratnici čine od 60% do 70%. Broj lica koji su koristili drogu kreće se oko 70% dok se među mladima od 25 godina taj procenat kreće i do 80%. Povratnici i narkomani zaposlenima u zatvorima predstavljaju jedan od najvećih problema. Problem s narkomanima je što je osoblje svesno teškoća ineosposobljenosti da se nosi sa tim nepravilnostima.

Oni koji su učinili krivično delo protiv imovine su na prvom mestu i to teška krađa, krađa, prikrivanje 27,4%, razbojništvo 8,9% , zatim zloupotreba droga 15,7% . Ono što je uočljivo, a što sa aspekta osposobljavanja i popravljavanja, zabrinjava je visok procenat osuđenih lica na kaznu do godinu dana (a među osuđenima je najviši procenat od 20,6 onih koji su osuđeni od 3-6 meseci) i taj procenat raste od 2005 godine.

Od 1 do 5 godina je 31,6%, od 2 do 10 godina ima ih 3,8% a preko 10 godina 1,7% osuđenih lica.

Od svih službi koje postoje u zatvorima (služba za: tretman – prevaspitavanje, obezbeđenje, obuku i upošljavanje, zdravstvenu zaštitu i opšte poslove) a posebno, od rada službi za tretman i obuku i upošljavanje, zavisi ili bi trebalo da zavisi, ishod i uspešnost zatvorske kazne. Broj zaposlenih u penalnim ustanovama u 2009. godini bio je 3408 i od toga 6,2% u službi za tretman i 16% u službi za obuku i upošljavanje, za očekivati je da je najveći procenat 57% zaposleno u službi za obezbeđenje. Postavlja se pitanje da li 203 osobe zaposlene u službi za

---

2 Po podacima Damira Juke, načelnika Odeljenja za tretman u Upravi za izvršenje zatvorskih sankcija, Blic, 14.11.2011, Beograd.

3 Damir Joka, načelnik Odeljenja za tretman i alternativne sankcije u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, Danas, Beograd, 27.08.2010.

zdravstvenu zaštitu, 213 osoba u službi za tretman i 545 u obuci i upošljavanje može na efikasan način osposobljavati osuđena lica za život po izlasku iz zatvora jer to je, ne zaboravimo, svrha izvršenja zatvorske kazne. Ne bez razloga, može se posumnjati u osposobljenost onih koji su zaduženi za osposobljavanje osuđenika, čak i njihov broj u odnosu na ukupan broj zaposlenih u zatvorima govori o tome.

U praksi rad službe za obuku svodi se na svakodnevnu procenu i ocenu zatvorenikovog ponašanja i zalaganja na radu, a podaci ukazuju da je jedva trećina osuđenika zaposlena iako je daleko veći broj onih koji ispunjavaju uslove za rad.

Tehnologija rada je zastarela i mašine su uglavnom amortizovane koje prati i nedostatak materijalnih sredstava za nabavku sirovina i repromaterijala bez čega nema ni proizvodnje. Osuđenici bi imali veće interesovanje za obuku i učenje novih veština od kojih bi imali koristi po izlasku iz zatvora. Ali bez istraženih potreba i interesovanja osuđenih i osoblja, ne bi trebalo organizovati edukacije, jer nauke koje se bave obrazovanjem odraslih ukazuju da takve, prinudne, aktivnosti ne daju pozitivne efekte. Programe za osposobljavanje u zatvoru neophodno je uskladiti sa programima u društvu. I na ovom mestu treba istaći da odgovornost za neuspeh tretmana u zatvorima nije i ne može biti samo na zaposlenima, već i na nadležnim ministarstvima (pravde, finansija, i prosvete i nauke). Rad vaspitača, kada ima i do 90 zatvorenika na jednog vaspitača, ne može ispuniti funkciju kojom je imenovan. Nema obrazovanog i osposobljenog osoblja za bilo koju drugu vrstu tretmana, i samo osoblje izražava potrebu za tretmanom posebnih kategorija zatvorenika (narkomani, seksualni prestupnici...) koji su u porastu. Svako ko misli o kvalitetu obrazovanja, obuke, osposobljavanja i rada osuđenika mora biti zabrinut za sprovođenje zakonske odluke o pravima osuđenih na rad, obrazovanje i sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti. Od osoblja i osuđenika se saznaje da su sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti zapostavljene, a u njima bi većina osuđenih učestvovala. I za takve delatnosti je nedovoljan broj zaposlenih problem, a osuđenici bi se, u većem broju, mogli uključiti u organizovanju svrsishodnog slobodnog vremena. Jasno je, da nije dovoljno samo doneti zakone i propise i u njih uneti standarde minimalnih pravila UN o postupanju sa osuđenici-ma i Evropskih zatvorskih pravila? Time se dobija pravna forma ali šta je sa sadržajem? Ne može se zanemariti ni činjenica da radikalnije promene u izvršenju krivičnih sankcija zahtevaju i povoljnije opšte uslove od onih kroz koje Srbija prolazi u proteklih dvadesetak godina. Ponavljamo, problem u zatvorima nije toliko u normativnim rešenjima koliko u realizaciji tj. načinu primene propisanog, kao i u pogrešnoj percepciji značaja i uloge: rada, obrazovanja, obuke i sportsko-rekreativnih aktivnosti. Na taj način nisu oštećeni samo osuđenici nego su potcenzani i zaposleni u službama za tretman. Znano je da isprazno trošenje vremena, dokolica i dosada, i u boljim uslovima, od zatvorskog sivila, dovodi do konflikata, sukoba, pa i težih oblika nasilja.

Ako se zatvorska kazna svodi jedino na lišenje slobode, koje je samo po sebi dovoljna kazna, i besadržajno trošenje vremena (dani svedeni na jednoobraznost bez efektivnog rada i obrazovanja, bez raznovrsnih aktivnosti u slobodnom vremenu, uz jak neformalni sistem osuđenika...) onda se može očekivati trenutna korist od onemogućavanja osuđenih da ponovo čine krivično delo. Praksa pokazuje da su u penalnim ustanovama, na žalost, malobrojne delatnosti koje se odnose na formalne oblike obrazovanja i svrsishodne sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti. Kako, na koji način se onda mogu pružiti povoljni uslovi osuđenima za prilagodavanje i uspešnu integraciju u društvo, po odsluženju zatvorske kazne? Obrazovanje nije samo dobra prevencija kriminalnoj aktivnosti nego i dobar put za što uspešniju integraciju u sredinu u koju se vraćaju. Bez formalnog i neformalnog obrazovanja i obuke (organizovanog usavršavanja veština potrebnih za rad i socijalnih veština) i dalje će cvetati tzv. informalno obrazovanje koje je prisutno između samih osuđenika i davati rezultate. Bar, za takve oblike usavršavanja imaju „kvalifikovane“ kadrove koji se svojim iskustvom i „zanatom“ lako nametnu novopridošlim osuđenima. A imaju i vremena na pretek.

Podaci kod nas ukazuju na visok procenat od 65 do 70%⁴ recidivizma i od 1990. je povrat u stalnom porastu. Zanimljivo je da gotovo 70% povratnika je od 21-40 godine života i da 31,10% povratnika čini imovinske delikte, a prema izveštajima prijemnih odeljenja u zatvorima 24,55% otpada na psihopate. Veliki broj povratnika (među njima onih sa krivičnim delima nasilja i zloupotrebe droge) dovoljno govori o potrebi iznalaženja drugačijih, efikasnijih načina i oblika rada u zatvoru, ali i prihvata po izlasku iz penalnih ustanova.

Iako se često recidivizam uzima kao indikator uspeha tretmana, koji se primenjuje u toku izdržavanja zatvorske kazne, ostaje otvoreno pitanje koliko na tu veoma kompleksnu pojavu utiče: odmeravanje kazne, kategorizacija i klasifikacija u zatvoru (tretman koji se primenjuje, osoblje zatvora, neformalni sistem osuđenika koji se formira, kontakti sa spoljnim svetom i...) i postpenalni tretman, koji postoji samo na papiru. Često se ističe da dugotrajno lišenje slobode ima brojne štetne posledice po fizičko i psihičko zdravlje osuđenika, mogu se javiti: gubitak samopouzdanja, osećaj izgubljenosti ili odbačenosti, emocionalna napetost, nekontrolisani bes, depresija kao i strah od samostalnog života na slobodi. Uslovi boravka u zatvoru poništavaju lični identitet pojedinca i lome dušu. (Mrvić-Petrović, 2007).

Pitanja⁵ koja nam je uputilo nekoliko zabrinutih radnika iz službe za obezbeđenje bila su:

-
- 4 Po rečima dr Bore Marića, objavljenih u listu „Dnevnik“ 18.08.2008. procenat povrata kod nas je visok jer još uvek nismo našli dobre načine da osuđenike po izlasku iz zatvora nekako uključimo u društvo jer u razvijenim zemljama osuđenik nakon odsluženja kazne ima obavezu da se javi službi za praćenje koja mu traži posao.
  - 5 U toku prikupljanja podataka (oktobar 2011) za projekat „Psihopatija i recidivizam osuđenika“ u neformalnom razgovoru sa zaposlenim u službi obezbeđenja u Zabeli.

- kada ćete uraditi neko istraživanje na zaposlenima u zatvorima;
- da li će neko pitati nas za naša ugrožena prava; da li, mislite, da prenaseljeni zatvori ugrožavaju samo prava osuđenih;
- interesuje li ijedno ministarstvo naš hronični stres i zamor;
- naš strah usled stalne napetosti, neodgovarajućih uslova, povećanog broja osuđenika sa nasilnim krivičnim delima i korišćenje droge država nedovoljno uviđa?

Upućena pitanja, koja u nekim našim ranijim istraživanjima (Knežić, B., 2001) nismo dobijali duboko su nas dotakla kao ljude i kao istraživače. Strah i napetost na licima sagovornika, kada su govorili o sukobima, tučama, samopovređivanju i neposlušnosti osuđenih, ukazivali su s jedne strane, da im to zadaje brojne poteškoće u održavanju reda a s druge strane, na potrebu da im se na stručan način pomogne u oslobađanju od stresa i napetosti. U neformalnim razgovorima osoblje ne krije problem nedovoljne pripremljenosti za reagovanje i suočavanje s problemima velikog broja povratnika s još većim učešćem korisnika droge.

2. Šta treba uraditi?

- istražiti uslove rada zaposlenih;
- stalno edukovati zaposlene u iznalaženju adekvatnijih rešenja u nepovoljnim uslovima u zatvorima;
- na osnovu istraživanja sačiniti nove i primerenije programe obrazovanja, obuke i osposobljavanja osuđenih, da bi se takvi programi mogli primenjivati razumljivo je da „učitelji“ moraju biti obučeni;
- vaspitačima treba vratiti ugled koji to ime zaslužuje, a ne da se njihov rad svodi na povremene, kratke razgovore, čitanje i cenzuru pisama ili, kako misle osuđenici, na cinkarenje;
- kadrovska rešenja su i dalje prioritetna;
- organizovati predavanja, seminare, tečajeve, debate o rešavanju sukoba nenasilnim putem za osuđenike;
- organizovati razgovore i radionice sa zaposlenima kako bi se lakše oslobađali stresa.

Savremeni čovek, bez obzira gde i šta radi, mora stalno da se usavršava kako bi bio uspešan u socijalnom i ličnom smislu. Zbog čega bi zaposleni u zatvoru i osuđenici bili izuzeci? Naprotiv! Različiti su razlozi otporu edukaciji u zatvoru (kulturološki, psihološki, socijalni) koji se često opravdavaju argumentima o nekorisnosti.

Promene u društvu trebalo bi da prate i promene u zatvoru. Živimo u vremenu naglih promena praćenih mnogim krizama i neizvesnostima. Krize su, nažalost, zahvatile sve sfere života, naročito međuljudske odnose i dovele do pada morala. Kod nas su razmišljanja o obrazovanju u zatvoru, još uvek, rigidna jer ga jedni poistovećuju sa učenjem pisanja i čitanja, prisećajući se analfabetskih

tečajeva, a drugi nipodaštavaju njegov značaj kada su u pitanju oni koji su se „ogrešili“ o zakone. Podsetićemo, na nama bliske misli, da se čovek ne sastoji samo od intelekta nego i od volje i osećanja: „čovek nije pojedinac zatvoren u sebe, nije monada u Lajbnicovom smislu, već monada koja ima svoja „vrata i prozore“, koji su otvoreni prema svetu i životu. Intelektualno obrazovanje ne možemo izdvojiti kao *zatvorenu i izolovanu celinu*, već ga moramo usko povezati sa vaspitanjem volje, sa moralnim vaspitanjem.“ (Đorđević, J., 2010, 540)

Kada raspravljamo o ulozi obrazovanja uopšte, u zatvoru, pogotovo, onda ni u kom slučaju ne svodimo niti smemo, obrazovanje na puko poučavanje, sticanje znanja i obuku nego uključujemo i afektivni život, osećanja i moralne i društvene vrednosti. Vraćanje lica, po izdržanoj zatvorskoj kazni, u društvenu sredinu, bez ponovnog kršenja zakona, nije lako ostvarljiv zadatak i kada su uslovi u zatvorima adekvatniji za ostvarivanje svrhe lišenja slobode. Kakve posledice nas, tek, čekuju znajući za nepovoljne, prenaseljene i preopterećene zatvorske uslove i postpenalni prihvati na papiru? Poznato je da su mogući uzroci neuspeha resocijalizacije i povrata u zatvore:

- neprimerena kazna,
- ne/odgovarajući tretman i postupci u zatvoru, nekvalifikovanost i nedovoljnost osoblja u zatvoru, pretrpani zatvori itd.,
- kriminogene i ostale socio-psihološke karakteristike samih osuđenika, posebno psihopata i
- ne/prihvatljivost po izlasku iz zatvora tj. nepovoljan postpenalni prihvati.

3. Na kraju

Prenaseljenost zatvora i izmenjena struktura osuđenika ne ugrožava samo prava osuđenih nego utiče na bezbednost i rad zaposlenih, pogotovo, zaposlenih u službama za obezbeđenje, tretman i obuku. Arhitektonsko-tehnički uslovi, materijalne (ne)mogućnosti i kadrovi ključni su elementi od kojih zavisi primena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, kojem se, gotovo, nema šta dodati.

Osoblje zatvora, uz najbolju zainteresovanost i angažovanje, bez pomoći države (pogotovo ministarstva zaduženih za finansije, pravde, obrazovanje, socijalnu zaštitu i rad) ne može rešiti problem obrazovanja i rada u zatvoru i osposobljavanje za „normalan“ život po izdržanoj kazni.

Nesumnjivo je da neodgovarajući zatvorski tretman, osobine ličnosti, nezadovoljavajući uslovi života (siromaštvo, nezaposlenost, beskućništvo), nedovoljno i nepotpuno obrazovanje, nesređeni porodični odnosi i ne pružanje socio-psihološke i materijalne pomoći od strane društva po izlasku iz zatvora, i još mnogi drugi, utiču na rasprostranjenost povrata. Povrat je složena, dinamična pojava višestruko uslovljena društvenim kontekstom (društveno-političkim previranjima, socijalno-ekonomskom nestabilnošću, društvenim raslojavanjem i osiromašenjem

velikog dela stanovništva, nezaposlenošću, migracijama, promenama ponašanja usled menjanja sredine, kulture, običaja, tradicije, dezorganizacijom porodice, porastom kriminala i upotrebe droge i alkohola...) i mnogi izlaskom na slobodu zagubljeni u društvenim ne/prilikama upadaju u kriminalne grupe koje ih, najčešće, jedino prihvataju.

4. Literatura

- Gendreau, P., Goggin, C. And Cullen, F. T. (1999), *The effects of prison sentences on recidivism*, Ottawa: Solicitor General Canada.
- Đorđević, J., (2010), *Proces globalizacije i kreativnosti*, Pedagoška stvarnost, 7-8, Novi Sad.
- Fuko, M., (1977), *Nadzirati i kažnjavati*, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Jelić, M., i dr. (2003), *Kako do evropskih standarda, zatvori u Srbiji*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Helsinške sveske br.17. Beograd.
- Kisker, G, W., (1972), *The disorganized personality*, Mc Graw Hill, New York.
- Knežić, B., (2001), *Obrazovanje i resocijalizacija – metode merenja*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Krstić, Ž., (2002), *Zatvorsko duplo dno*, Sociologija, br. 3, Beograd.
- Medić, S. i dr. (2009), *Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih*, Beograd, Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet u Beogradu.
- Mrvić-Petrović N., (2007), *Kriza zatvora*, Beograd, Vojnoizdavački zavod.
- Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, („Službeni glasnik RS“ br. 72/2010).
- Prevenција kriminaliteta u Europskoj uniji, <http://209.85.129.132:policija.hr/mup.hr>.
- Radovanović, D., (1992) *Čovek i zatvor*, Beograd, Prometej i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Stevanović, Z., (2010), *Zatvorski sistem i tretman osuđenih lica u Srbiji*, doktorska disertacija, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.
- Šarić, J., (2006), *Individualizacija kažnjavanja u fazi izvršavanja kazne zatvora*, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, br. 2.
- Špadijer-Džinić, J., (1973), *Zatvoreničko društvo*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Taylor, I., (1999), *Crime in context: A Critical Criminologz of Market Societs*, Polity press, Cambridge.
- *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Izmene zakona o izvršenju krivičnih sankcija*, Službeni glasnik RS, br. 85/2005 i br. 72/2009.

Branislava Knežić, LLD,
Institute of social and crime research, Belgrade

*PRISONERS AND PRISON PERSONNEL
CAPTURED BY THE LAW AND POSSIBILITIES*

Overpopulation of prisons and changed structure of prisoners, which is characteristic of prisons in Serbia, is not only violating rights of the convicted, but also influences work conditions and safety of personnel in penalty institutions. Even most numerous security departments face complex situations of keeping safety due to increase of convicted for violent crimes and use of psychoactive substances, which increases personnel stress. Overpopulation of inmates, material limitations and architectural and technical conditions also affect classification of inmates. However, insufficient number of professional personnel in treatment and training services directly effects the application of Law on Execution of Penal Sanctions.

Paper indicates the problems in „restriction“ of inmate’s rights and rights of employees. Both populations are trapped in social conditions, and that has a visible effect to a prison treatment.

Key words: *treatment services, security, training, employment, prisoners, personnel.*